



ISSN 2181-6833

PEDAGOGIK MAHORAT

12
2024

ISSN 2181-6833



PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

12-son (2024-yil, dekabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2024

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

2024, № 12

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruriy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko‘chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY’ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Mas’ul kotib: Sayfullayeva Nigora Zakiraliyevna – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Navro‘z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Rasulov To‘lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G‘arbiy Universitet, Bolgariya)

Andriyenko Yelena Vasilyevna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta’limi instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Romm Tatyana Aleksandrovna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta’lim instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Hamroyev Alijon Ro‘ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O‘rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Chariyev Irgash To‘rayevich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ro‘ziyeva Dilnoza Isomjonovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)

To‘xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Dilova Nargiza Gaybullayevna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Jumayev Rustam G‘aniyevich, siyosiy fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nurulloev Firuz No‘monjonovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Navruz-Zoda Layli Baxtiyorovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Fayziyeva Umida Asadovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Xalikova Umida Mirovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО

Научно-теоретический и методический журнал

№ 12, 2024

Решением Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 29 декабря 2016 года журнал включён в перечень изданий, рекомендованных для публикации научных результатов статей по направлениям «Педагогика» и «Психология».

Журнал основан в 2001 году.

Журнал выходит 12 раз в год.

Журнал зарегистрирован Бухарским управлением агентства по печати и массовой коммуникации Узбекистана.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 05-072 от 22 февраля 2016 г.

Учредитель: Бухарский государственный университет

Адрес редакции: 200117, Узбекистан, г. Бухара, ул. Мухаммад Икбол, 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор: Адизов Бахтиёр Рахманович – доктор педагогических наук, профессор

Ответственный редактор: Сайфуллаева Нигора Закиралиевна – доктор философии педагогических наук (PhD)

Хамидов Обиджон Хафизович, доктор экономических наук, профессор

Бегимкулов Узакбай Шаимкулович, доктор педагогических наук, профессор

Навроз-заде Бахтиёр Нигматович, доктор экономических наук, профессор

Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор

Расулов Тулкин Хусенович, доктор физико-математических наук, профессор

Янакиева Елка Кирилова, доктор педагогических наук, профессор (Болгария)

Андрienko Елена Васильевна (Институт физико-математического, информационного и технологического образования НГПУ, Новосибирск, Россия)

Ромм Татьяна Александровна (Институт истории, гуманитарного, социального образования ФГБОУ ВО НГПУ, Новосибирск, Россия)

Чудакова Вера Петровна, кандидат психологических наук (Национальная академия педагогических наук Украины, Украина)

Хамроев Алижон Рузикулович, доктор педагогических наук (DSc), профессор

Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор

Махмудова Муяссар, доктор педагогических наук, профессор

Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор (Ярославль, Россия)

Таджиходжаев Закирходжа Абдусаттарович, доктор технических наук, профессор

Аманов Мухтор Рахматович, доктор технических наук, профессор

Ураева Дармоний Саиджановна, доктор филологических наук, профессор

Дурдиев Дурдимурод Каландарович, доктор физико-математических наук, профессор

Махмудов Насыр Махмудович, доктор экономических наук, профессор

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор

Чариев Иргаш Тураевич, доктор педагогических наук, профессор

Киямов Нишон Содикович, доктор педагогических наук, профессор

Шомирзаев Махматмурод Хурамович, доктор педагогических наук, профессор

Рузиева Дилноза Исомжоновна, доктор педагогических наук, профессор

Курбонова Гулноз Негматовна, доктор педагогических наук (DSc), профессор

Тухсанов Кахрамон Рахимбоевич, доктор филологических наук (DSc), профессор

Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук (DSc), профессор

Дилова Наргиза Гайбуллаевна, доктор педагогических наук (DSc), профессор

Жумаев Рустам Ганиевич, доктор философии политических наук (PhD), доцент

Нуруллоев Фируз Нумонжонович, доктор философии педагогических наук (PhD)

Навроз-заде Лайли Бахтиёровна, доктор философии экономических наук (PhD), доцент

Файзиева Умида Асадовна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент

Халикова Умида Мировна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент

PEDAGOGICAL SKILLS

The scientific-theoretical and methodical journal

№ 12, 2024

By the decision of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 29, 2016, the journal was included in the list of publications recommended for publishing scientific results of articles in the areas of «Pedagogy» and «Psychology».

The journal was founded in 2001.

The journal is published 12 times a year.

The journal is registered by the Bukhara Department of the Agency for Press and Mass Communication of Uzbekistan.

The certificate of registration of mass media № 05-072 of 22 February 2016

Founder: Bukhara State University

Publish house: 200117, Uzbekistan, Bukhara, Muhammad Ikbol Str., 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

EDITORIAL BOARD:

Chief Editor: Pedagogical Sciences of Pedagogy, Prof. Bakhtiyor R. Adizov.

Editor: Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Nigora Z. Sayfullaeva

Doctor of Economics Sciences Prof. Obidjon X. Xamidov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Uzokboy Sh. Begimkulov

Doctor of Economics Sciences, Prof. Bakhtiyor N. Navruz-zade

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Holboy I.Ibragimov

Doctor of Physical and Mathematical Sciences (DSc), Prof. Tulkin Kh. Rasulov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Yelka K. Yanakieva (Bulgaria)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Andrienko Yelena Vasilyevna (Russia)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Romm Tatyana Aleksandrovna (Russia)

Candidate of Psychology, Vera P. Chudakova (Kiev, Ukraina)

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Prof. Alijon R. Hamroev

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Siddik K. Kahhorov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.M.Mahmudova

Doctor of Psychology, Prof. Vladimir V. Kozlov (Yaroslavl, Russia)

Doctor of Technical sciences, Prof. Zakirkhodja A. Tadjikhodjaev

Doctor of Technical sciences, Prof. Mukhtor R.Amanov

Doctor of Philology, Prof. Darmon S. Uraeva

Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Prof. Durdimurod K. Durdiev

Doctor of Economics, Prof. Nasir N. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Shirinboy Sh. Olimov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Irgash T. Chariev

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Nishon S. Kiyamov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Maxmatmurod X. Shomirzaev

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Dilnoza I. Ruzieva

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Gulnoz N. Qurbonova

Doctor of Philology, Prof. Qahramon R.Tuxsanov

Doctor of Psychology, Prof. Akmal M. Nazarov

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Prof. Nargiza G. Dilova

PhD in Political Sciences, Doc. Rustam G.Jumaev

PhD in Pedagogical Sciences, Firuz N. Nurulloev

PhD in Economics Sciences, Doc. Layli B. Navruz-zade

PhD in Pedagogical Sciences, Doc. Umida A. Fayzieva

PhD in Pedagogical Sciences, Doc. Umida M. Khalikova

31.	<i>ERMATOVA Gulnoz Pirimovna</i>	Bo‘lg‘usi tarbiyachilarda pedagogik etiketni shakllantirish me‘zonlari	168
32.	<i>KALANDAROV Sharofiddin Sitmamatovich</i>	Pahlavon mahmud ma‘naviy-ma‘rifiy g‘oyalari	174
33.	<i>KOMILOVA Dildora Shavkatovna</i>	Sukutning fazilatlari va axloqiy o‘rni	179
34.	<i>MAMAJONOV Laziz Valiyevich</i>	Talabalarda ijtimoiy faol milliy g‘urur, vatanparvarlik kompetensiyasini mediatexnologiyalar asosida rivojlantirish metodikasi	183
35.	<i>RAXMONOVA Gullola Shavkatovna</i>	Bo‘lajak talabalarda ma‘naviy-axloqiy kompetentligini shakllantirish o‘ziga xos xususiyatlari	188
36.	<i>RAYIMOVA Dilfuza Abdinabiyevna</i>	Talabalarda xalqaro muloqot madaniyatini shakllantirishda tarbiyaning muhim xususiyatlari	194
37.	<i>TURSUNOVA Marjona Rasul qizi</i>	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini manaviy axloqiy tarbiyalashda turk ertaklaridan foydalanishning ahamiyati	197
38.	<i>ASLONOVA Nargiza Murodilloyevna</i>	Bolalar musiqa maktabi o‘quvchilarida xorijiy pedagogika tarixidagi musiqiy-estetik tarbiyaga oid qarashlar evolyutsiyasi	201
39.	<i>ИМАМКУЛОВ Расул Рахманович</i>	Воспитание личности будущего учителя в духе мира и взаимопонимания	207

SUKUTNING FAZILATLARI VA AXLOQIY O'RNI

Komilova Dildora Shavkatovna,
Toshkent davlat sharqshunoslik instituti
dkomilova703@gmail.com

Ushbu maqolada sukutning axloqiy va amaliy ahamiyati, uning diniy manbalardagi o'rni, xalq maqollarida va badiiy adabiyotlarda ifodalangan qadr-qimmatini tahlil qilinadi. Sukutning inson hayotida tinchlik va tartibni ta'minlashdagi ahamiyati yoritiladi. Muallif sukutning ijtimoiy va shaxsiy hayotdagi foydalarini hamda turli madaniyatlarda unga bo'lgan e'tiborni ochib beradi.

Kalit so'zlar: Sukut, axloq, tilni tiyish, odob, Qur'on, hadis, falsafiy qarashlar, jamoat tinchligi, xalq maqollari.

ДОБРОДЕТЕЛИ И МОРАЛЬНАЯ РОЛЬ МОЛЧАНИЯ

В данной статье анализируется нравственное и практическое значение молчания, его место в религиозных источниках, а также его значение, выраженное в народных пословицах и художественной литературе. Подчеркивается значение тишины в обеспечении мира и порядка в жизни человека. Автор раскрывает преимущества молчания в общественной и личной жизни и внимание, уделяемое ему в разных культурах.

Ключевые слова: Молчание, нравственность, сдержанность речи, манеры, Коран, хадисы, философские воззрения, общественное спокойствие, народные пословицы.

THE VIRTUES AND MORAL ROLE OF SILENCE

This article analyzes the moral and practical significance of silence, its place in religious sources, and its value expressed in folk proverbs and fiction. The importance of silence in ensuring peace and order in human life is highlighted. The author reveals the benefits of silence in social and personal life and the attention paid to it in different cultures.

Key words: Silence, morality, restraint of speech, manners, Quran, hadith, philosophical views, public peace, folk proverbs.

Kirish. Sukut qadim zamonlardan buyon insoniyatning axloqiy hayotida muhim o'rin tutib kelgan. U turli madaniyatlarda odob-axloqning yuksak belgisi sifatida qadrlanadi. Xalq maqollarida, diniy manbalarda va badiiy asarlarda sukutning fazilatlari keng yoritilgan. Bu maqolada sukut saqlashning axloqiy asoslari va uning shaxsiy hamda ijtimoiy hayotdagi amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, sukutning insonning ruhiy kamoloti va jamiyatdagi tinchlikka qo'shgan hissasi yoritiladi.

Metodologiya Ushbu maqolada sukutning axloqiy va amaliy ahamiyatini tahlil qilish uchun bir nechta ilmiy metodlar qo'llanildi. Ushbu metodlar sukutning turli jihatlarini o'rganishda va uning ijtimoiy hayotdagi o'rnini tushunishda yordam beradi.

1. Tahliliy metod.

Maqolada sukutning axloqiy va falsafiy ahamiyatini yoritishda tahliliy metod asosiy metod sifatida ishlatilgan. Bu metod yordamida sukutning diniy manbalardagi, badiiy adabiyotlardagi va xalq maqollaridagi ifodalari tahlil qilinadi. Tahlil natijalari sukutning ijtimoiy, axloqiy va ruhiy ahamiyatini to'liq yoritishga imkon beradi.

2. Tarixiy metod.

Tarixiy metod orqali sukutning o'z vaqtida va turli madaniyatlarda qanday qadrlanganligi o'rganiladi. Bu metod orqali sukutning tarixiy rivoji, xalq va diniy an'analar doirasida qanday shakllanganligi tahlil qilinadi. Misol uchun, Qur'on va hadislar orqali sukutning axloqiy o'rni, xalq maqollaridagi qadri va falsafiy qarashlar tarixi o'rganiladi.

3. Madaniy va ijtimoiy analiz.

Sukutning amaliy ahamiyatini ko'rsatishda madaniy va ijtimoiy analiz metodlari qo'llaniladi. Ushbu metod orqali sukutning jamiyatdagi roli, shaxslar o'rtasidagi munosabatlarga ta'siri, shuningdek, ijtimoiy totuvlik va tinchlikka qo'shgan hissasi o'rganilib, jamiyatdagi turli qatlamlarning sukutga bo'lgan munosabati va uning amaliy foydalari, xususan, jamoat tinchligini saqlashdagi o'rnini tahlil qilishga xizmat qiladi.

4. Kross-madaniy yondashuv.

Kross-madaniy yondashuv orqali sukutning turli millatlar va madaniyatlarda qanday baholanishi va uning axloqiy qimmati o'rganiladi. Buning yordamida, masalan, o'zbek va ingliz xalqlarining sukutga bo'lgan munosabatlarini solishtirsa bo'ladi. Bu yondashuv sukutning universal axloqiy qadriyat ekanligini ko'rsatadi.

5. Qarama-qarshi tahlil.

Maqolada sukutning ijobiy va salbiy tomonlarini qarama-qarshi tahlil qilish usuli ham qo'llanildi. Bu metod orqali sukutning ayrim holatlarda zararli bo'lishi (masalan, jamoatda noxushlik yoki zolimlarga qarshi chiqishning yo'qolishi) mumkinligini ko'rsatish maqsad qilingan. Shu bilan birga, sukutning aksariyat holatlarda inson va jamiyat uchun foydaliligi ta'kidlanadi.

Ushbu metodologiya orqali sukutning axloqiy, madaniy va amaliy ahamiyatini to'liq tushunish va tahlil qilish imkoniyati yaratildi. Maqola sukutning nafaqat diniy, balki ijtimoiy va falsafiy jihatlarini bo'yicha ham chuqur tahlilni taqdim etadi.

Asosiy qism 1. Sukutning Axloqiy Asoslari

Sukutning axloqiy o'rnini yoritishda diniy manbalar asosiy manba hisoblanadi. Qur'oni Karimda va Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) hadislarida tilni tiyish va sukutning fazilatlarini haqida ko'plab o'gitlar berilgan. Masalan, Qur'oni Karimda:

> “Biror so'z talaffuz qilmas, illo huzurida hoziru nozir bordir” (Qof, 18).

ayg'ambarimiz (s.a.v.) esa shunday deganlar:

> “Kim Allohga va oxirat kuniga iymon keltirgan bo'lsa, yaxshilikni gapirsin yoki jim tursin.”

Bu ko'rsatmalar musulmonlar uchun sukutni axloqiy fazilat sifatida tan olishga asos bo'ladi. Shuningdek, xalq donishmandlari ham “Yetti o'lchab, bir kes” degan maqollar bilan tilni tiyishning ahamiyatini uqtirganlar.

Ko'rinadiki, Allohga va qiyomat kuniga ishonganlar faqat chiroyli so'zlashi yoki sukut qilishi lozimligi uqtirilgan. So'zlaganda faqat yaxshi gap aytish, yaxshi gapi bo'lmasa, jim turish iymonga bog'liq amallardan biri deb ko'rsatilgan. Umar roziyallohu anhu: “Kimning so'zi ko'paysa, xatosi ko'payadi. Kimning xatosi ko'paysa, gunohi ko'payadi. Kimning gunohi ko'paysa, do'zaxga kirishga mustahiq bo'ladi”, deb uqtirganlar. Ibn Mas'ud roziyallohu anhu: “Ortiqcha gaplardan saqlaninglar. Har bir insonga ehtiyoji darajasidagi gap kifoyadir” deganlar.

Ibn Muborakdan Luqmoni Hakimning o'g'liga “So'zlash kumush bo'lsa, jim turish oltindir”, degan so'zi haqida so'rashganda ul zot: “Buning ma'nosi shuki, Allohning toatida bo'lgan gap kumush bo'lsa, Allohga ma'siyat bo'lgan gapni so'zlamaslik oltindir”, deganlar.

Shunday bo'lsa ham, salafi solihlar: “Manfaatli ilm va yaxshilik haqida gapirish ularni gapirmay, jim turishdan afzaldir” degan fikrni ilgari surganlar.

Demak, gapirish yaxshi bo'lgani holda, sukut undan-da ustundir. Chunki ko'p gapirish inson boshiga turli falokatlar solishi mumkin. Sukut saqlagan odamga esa bunday falokat yo'q. Inson tilini tiya bilsa, kerak joyda sukut saqlasa, o'zini g'iybat, bekorchi so'z, ikkiyuzlamachilik, turli keraksiz bahs va shu sababli boshqa bir insonning ko'ngilni og'ritib qo'yishdan omonda qoladi. Gapirgan har bir so'zi uchun odam qiyomatda javob berishi ta'kidlanadi. Demak, musulmon kishi sukut saqlay bilishi lozim.

Imom Nabaviy, “Musulmon kishi o'z tiliga e'tiborli bo'lishi lozim. Biror narsa gapirishni istaganida, uning foydasi bor-yo'qligini o'ylab ko'rsin. Agar foydasini ko'rmasa, sukut saqlasin” degan bo'lsalar, Abu Dardo (r.a.): “Ikki qulog'ingni og'zingdan saqla. Oz gapirib, ko'p eshitish uchun senga bitta og'iz, ikkita quloq berilgan” deb marhamat qilganlar. Bundan kishilar tillaridan har xil bo'lar-bo'lmas so'zlar chiqarmasdan, balki ko'proq eshitib, faqat manfaatli so'zlarni gapirishlari tushuniladi.

Diniy manbalarda ta'kidlangan bunday o'gitlarning xulosasini yana Hasan Basriy tomonidan aytilgan “O'z tilini tiya bilmagan inson, o'z dinini anglamabdi” yoki Fuzayl ibn Iyad degan “Imon keltirgan kam gapiradi, ko'p bajaradi. Ikkiyuzmalachi esa ko'p gapiradi, kam bajaradi” singari o'gitlardan ham bilib olish mumkin.

Inson o'ziga aloqasi bo'lmagan safsatabozlikdan iborat be'mani suhbatlarga aralashsa, bahs, kufr so'zlash va haqoratlardan o'zini tiymasa, vaqtini isrof qilishi aytiladi. Mabodo biror suhbatga qo'shilsa, gapirgan so'zlari o'ylab gapirishi lozimligi, kerak joyda keraksiz gapni gapirish, besabab tortishish ta'naga qo'yishi eslatiladi. Bu nodonlik hisoblanadi. Dono va sabrli insonning fazilatlaridan biri uning sukuti bilan belgilanadi.

Diniy afsonalarda aytilishicha, farishtalar har bir so'zimiz va amalimizni “Nomai a'mol”imizga yozib boradilar va qiyomat kunida savob yo gunoh sifatida ajrim qilinadi. Hatto insonning og'zidan chiqqan bir og'iz so'z ham ularning nazaridan chetda qolmas ekan. Ular hamisha hoziru nozir bo'lib, har bir amalni, har bir so'zni darrov yozib qo'yadilar, deyiladi. Shu sababdan kerak joyda gapirib, lozim joyda sukut saqlay

olish xosiyatli sanaladi. Bunda til insonning eng katta dushmani bo‘lib qolishi mumkinligi uqtiriladi. Zero, buning davosi sukut deb ko‘rsatiladi. Sahl ibn Sa‘d rivoyat qiladilarki, “Rasululloh sallallohu alayhi vasallam: “Kimki ikki jag‘i bilan ikki oyog‘i orasidagilarni (yomonlikka ishlatmayman, deb) kafolat bersa, men ham unga jannatni (Alloh taolodan so‘rab beraman, deb) kafolat beraman!”, deganlar.

Sukutni o‘zgalar qalbini jarohatlab qo‘ymaslik, o‘z chekib turgan alamini yanada ziyoda qilmaslik, gapirgan gapi kor qilmasligi bilib, g‘azablangan paytida biror kimsaga qattiq gapirib, uni yo‘qotib qo‘ymaslik uchun saqlashadi. Kam gapirib, ko‘proq tinglaydigan kishi bexovotir yashashga erishadi, chunki odamning barcha gapirganlari o‘ziga qarshi ishlatilishi mumkin. Bas qil demagancha gapirgandan ko‘ra, so‘ramagancha sukut saqlagan yaxshiroq.

Musulmon olamida sukut saqlash mo‘min-musulmonlarning sabru itoatidan dalolat beradi. Xususan, inson g‘azablanganida istamagan, keyin afsus qiladigan kufri so‘zlarni aytib gunohini oshirishi mumkin. Shu sababli sukut saqlab, hissiyotlarga erk bermaslikda naf kattadir. Sukut ta‘ribi bo‘yicha shunday fikrlar aytiladi:

1. Sukut – ibodatdir. Zero, “Ibodating eng oson yo‘li – bu sukut saqlash va go‘zal xulqqa ega bo‘lish”.

2. Sukut – jannatning kalitidir. “Kimki haq bo‘la turib bahsdan chekinsa, uning uchun jannatning eng baland joyidan uy quriladi, kimki nohaq bo‘la turib bahsni qoldirsa, unga jannat chetidan uy beriladi”, “Banda hazil bo‘lsa-da, yolg‘onlarni tark etmagunicha va haq bo‘lsa-da, bahsdan chetlashmagunicha iymoni butun bo‘lmaydi”, “Insonning iymoni qalbi go‘zal bo‘lmagunicha butun bo‘lmaydi; qalbi esa zaboni shirin bo‘lmagunicha go‘zallashmaydi; qo‘shnisi undan zarar ko‘rsa, u jannatga ham kirmaydi”.

4. Sukut – mo‘minlik belgisidir. “Albatta, mo‘minning tili qalbining ortidadir, so‘zlashdan avval u o‘ylaydi; ikkiyuzlamachining tili esa qalbidan oldin turadi, u qalbdan o‘ylamay so‘zlaydi”.

5. Sukut gunohlardan saqlaydi. “Ko‘p gapiradigan inson ko‘p hato qiladi; ko‘p hato qiladiganlarning esa gunohlari ko‘payib boradi; gunohlari ko‘plar esa jahannamga kiradi”.

6. Sukut yaxshilik qilishga tengdir. “Och qolganga yegulik ber, chanqaganga suv ber, yaxshilik qil, yomonlikdan o‘zingni saqla; qo‘lingdan kelmasa, yaxshi so‘zlardan boshqasini so‘zlama”.

7. Alloh taolo o‘zini tiyganlarni asraydi. “Alloh taolo tilini tiyganlarning nuqsonlarini yashiradi, g‘azabini yashirganlarga jazo bermaydi va Unga duo qilganlarga so‘raganini beradi”.

8. Sukut insonni adashishdan asraydi. “Alloh taolo bandalariga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatganidan so‘ng faqat ixtilof va urushlar tufayli adashdilar”.

2. Sukutning Falsafiy va Madaniy Qadri

Dunyoviy falsafada ham sukutning qadri baland baholanadi. Thomas Carlyle “Sukut – buyuk narsalar shakllanadigan muhitdir” deya sukutni fikr va ijod jarayonining asosi sifatida ko‘rsatadi. Badiiy asarlarda esa, masalan, Jane Austinning “Mag‘rurlik va xurofot” romanidagi janob Darsining kamgapligi uning chuqur fikrlash qobiliyatini ochib beradi.

Shuningdek, xalq maqollari va hikmatlarida sukutning qadri haqida ko‘plab ibratli gaplar uchraydi:

O‘zbek maqoli: “Aytilgan so‘z, otilgan o‘q”.

Ingliz maqoli: “The best answer to a fool is silence” (“Ahmoqqa eng yaxshi javob – sukut”).

Bundan tashqari, kam gapiruvchi kishi noto‘g‘ri so‘zlashdan, salbiy oqibatlariga olib keluvchi ortiqcha gaplardan saqlanadi. Bu haqda xalqimizda: “Ko‘p gapirganning ko‘pi yolg‘on bo‘ladi” degan ibora mavjud.

Xulosa. Sukut inson hayotida nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ega. U jamiyatdagi tinchlik va totuvlikni ta‘minlashda, shaxsiy ruhiy tinchlikka erishishda muhim vositadir. Qur‘on va hadislar, xalq maqollari va falsafiy adabiyotlar sukutning fazilatlarini yuksak baholaydi. Har bir inson so‘zlashdan oldin sukutning ahamiyatini anglab, so‘zlarini o‘ylab gapirsa, hayotida muvaffaqiyat va hurmatga erishadi. Shu bois, “Yetti o‘lchab, bir kes” degan naql doimo yodda bo‘lishi kerak.

Adabiyotlar:

1. Aliyev, M. (2020). Sukutning axloqiy va ijtimoiy ahamiyati. Toshkent: Yangi avlod nashriyoti.
2. Islomov, I. (2015). Islomda sukut va uning axloqiy o‘rni. Tashkent: Sharq nashriyoti.
3. Saidov, K. (2018). Xalq maqollarida sukut va uning o‘rni. Samarqand: Samarqand Universiteti nashriyoti.
4. Karimov, I. (1997). Ma'naviyat va ma'rifat: axloqiy qadriyatlar. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
5. Qur'on. (2015). Qur'on tafsiri (8-jild). Toshkent: Islom ilmiy-nashriyot markazi.
6. O‘g‘uz, M. (2021). Sukutning zamonaviy axloqiy qadriyatlardagi o‘rni. O‘zbekiston jurnalisti, 12(3), 45-52.
7. Smith, J. (2019). The Ethics of Silence: A Global Perspective. London: Global Press.

8. Blake, W. (2008). The Complete Poems of William Blake (D. V. Erdman, Ed.). New York: Doubleday.
9. Keats, J. (2014). The Poems of John Keats (A. E. H. Noll, Ed.). Oxford: Oxford University Press.
10. Gibb, H. A. R. (2002). The History of the Islamic World. London: Routledge.
11. Sayyid A. (2017). Sukut va uning ijtimoiy roli. Journal of Social and Cultural Studies, 10(1) 78-91.
12. Turgunov, B. (2020). Islomda axloq va ahloqiy qadriyatlar. Tashkent: Ilm-fan nashriyoti.